

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

Διδακτική της Γλώσσας Ι

Ενότητα 2: Θεωρίες για τη γλώσσα (Saussure, Chomsky)

Μαριάννα Κονδύλη

Τμήμα Επιστημών της Εκπαίδευσης και της Αγωγής στην Προσχολική Ηλικία (ΤΕΕΑΠΗ)

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά **ΠΠ**
μαθήματα

1. Σκοποί ενότητας	2
2. Περιεχόμενα ενότητας.....	2
3. Η επιστημονική γλωσσολογία του Σωσσύρ.....	2
4. Η θεωρία του Τσόμσκυ για την κατάκτηση της γλώσσας.....	5

1. Σκοποί ενότητας

- Να περιγραφούν οι συνεκτικές, δομικές και γενετικές θεωρίες για τη γλώσσα
- Να εντοπιστούν οι διαφορές των θεωριών του Saussure και του Chomsky
- Να γίνει εισαγωγή στα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης

2. Περιεχόμενα ενότητας

Στην ενότητα αυτή συζητούνται βασικές έννοιες της γλωσσολογίας και παρουσιάζονται τα κύρια σημεία της θεωρίας του Saussure και του Chomsky. Ειδικότερα, αναλύονται τόσο το δομικό σύστημα της γλώσσας και τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης όσο και οι υποθέσεις της προσέγγισης του Chomsky.

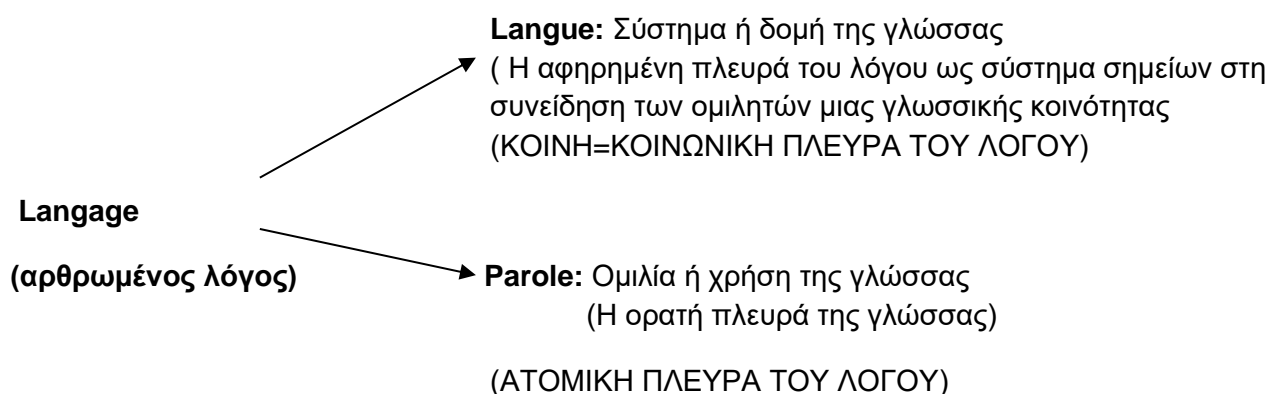
3. Η επιστημονική γλωσσολογία του Σωσσύρ

Στους κόλπους των διαφορετικών πρακτικών διδασκαλίας της γλώσσας, οι εκάστοτε διαφοροποιήσεις αφορούν πρωτίστως τα θεωρητικά πλαίσια που, ρητά ή άρητα, υιοθετούνται. Ως θεωρητικό πλαίσιο νοείται εδώ μια συνεκτική θεωρία για τη γλώσσα, η οποία προσφέρει εργαλεία και για τη διδακτική πράξη.

Θα ξεκινήσουμε από τη γλώσσα ως δομικό σύστημα που ανάγεται στον γλωσσολογικό δομισμό με θεμελιωτή τον **Φ. ντε Σωσσύρ** (F. de Saussure 1916/1979). Στον Σωσσύρ οφείλεται η πρώτη ουσιαστική προσπάθεια να γίνει η γλωσσολογία επιστημονικό αντικείμενο που μελετά τη γλώσσα ως **σύστημα** σχέσεων αλληλοεξάρτησης ανάμεσα σε φωνήματα και μορφήματα.

Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας (1916/1979)

Όπως είπαμε, ο Σωσύρ οριοθέτησε αυστηρά το αντικείμενο της γλωσσολογίας διαφοροποιώντας το από τις προεπιστημονικές θεωρήσεις της γλώσσας. Γι' αυτό το σκοπό καθιερώνει μια διάκριση που, παρ' όλες τις σύγχρονες αμφισβητήσεις της (κυρίως από ρεύματα της κοινωνιογλωσσολογίας, της λειτουργικής και της γνωσιακής γλωσσολογίας) παραμένει κυριαρχική στα διάφορα γλωσσολογικά ρεύματα. Πρόκειται για τη διάκριση της γενικής ανθρώπινης ικανότητας του αρθρωμένου λόγου (langage) σε δύο αλληλοεξαρτώμενες όψεις, που τις παρομοιάζει σαν δύο όψεις ενός φύλλου χαρτιού: τη **γλώσσα** (langue) και την **ομιλία** (parole).

Γλώσσα θεωρείται το **σύστημα σημείων** του λόγου, δηλαδή οι συμβάσεις που διέπουν την ομιλία σε κάθε γλωσσική κοινότητα. Σύμφωνα πάντα με αυτή την αντίληψη η γλώσσα είναι ένα *αφηρημένο σύστημα* που εγγράφεται στο νου των ομιλητών και γι' αυτό συνιστά την *κοινωνική* (δηλαδή την κοινή) πλευρά του λόγου. Απ' την άλλη, **ομιλία** είναι η χρήση, δηλ. η **εφαρμογή** αυτών των συμβάσεων σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο και για συγκεκριμένους σκοπούς. Είναι η χειροπιαστή πλευρά του λόγου και ταυτόχρονα η *ατομική* όψη του.

Η *γλώσσα ως σύστημα* σημαίνει ότι κάθε στοιχείο του εξαρτάται από τη σχέση του, τις διαφορές και τις ομοιότητες, με τα άλλα στοιχεία. Συνεπώς, οποιαδήποτε αλλαγή ενός στοιχείου επηρεάζει το όλο σύστημα αλληλεξαρτώμενων στοιχείων. Οι σχέσεις των σημείων της γλώσσας είναι αυθαίρετη και συμβατική, με την έννοια ότι διαμορφώνεται από το σύνολο των μελών μιας γλωσσικής κοινότητας, και επομένως είναι συλλογικά διαμορφωμένο προϊόν και υποχρεωτικό για τους ομιλητές της.

Αυτή η διάκριση επέτρεψε στον Σωσύρ να προτείνει καταρχάς ως αντικείμενο της επιστημονικής γλωσσολογίας τη μελέτη της **γλώσσας**, με άλλα λόγια των αφηρημένων, κοινών συμβάσεων. Η εξέλιξη αυτής της προσέγγισης οδήγησε σε περιθωριοποίηση της **ομιλίας** ως αντικειμένου μελέτης της

γλωσσολογίας. Και μόνο αρκετά αργότερα (ιδίως με την κοινωνιογλωσσολογία και τη λειτουργική γλωσσολογία) η μελέτη της ομιλίας θα επανέλθει στο προσκήνιο της γλωσσολογικής έρευνας..

Βασικές θέσεις εσωτερικής δομικής γλωσσολογίας

Αυτονομία του συστήματος: Τα γλωσσικά στοιχεία αλληλοκαθορίζονται και η γλώσσα συλλαμβάνεται ως αυτοδύναμη οντότητα μη προσδιοριζόμενη ή επηρεαζόμενη από εξωγλωσσικούς παράγοντες

Ομοιογένεια του συστήματος: Το γλωσσικό σύστημα ενυπάρχει με τον ίδιο τρόπο στον εγκέφαλο των ομιλητών μιας γλωσσικής κοινότητας.

Η επιστημη της γλωσσολογίας περιγράφει τα γλωσσικά φαινόμενα

Ένας πολύ σημαντικός στόχος της επιστημονικής γλωσσολογίας, που την φέρνει σε ρήξη με τις παραδοσιακές γραμματικές σχολές, είναι η **περιγραφή** της γλώσσας και όχι η **ρύθμισή** της. Η γλωσσολογία οφείλει να καταγράφει τις συμβάσεις που χρησιμοποιούνται ανεξάρτητα από οποιαδήποτε **αξιολογική κρίση**. Σε αυτό το σημείο θα μας δοθεί η ευκαιρία να επανέλθουμε αργότερα, με την ευκαιρία των αντιλήψεων για τη διδασκαλία της γλώσσας.

Ο δομισμός δεν επηρέασε μόνο τη γλωσσολογία αλλά και τη διδασκαλία της γλώσσας. Δόθηκε έμφαση στη γλώσσα ως **δομικό σύστημα**, δηλαδή ως σύνολο στοιχείων που διέπονται από σχέσεις αλληλεξάρτησης, και όχι σαν μεμονωμένα στοιχεία της γλώσσας κατά τις παραδοσιακές γραμματικές κατηγορίες (άρθρο, ρήμα, ουσιαστικό κτλ.) και κάθε πρόταση-φράση εξετάζεται συνθετικά, ως στοιχείο σε σχέση με το όλο.

Έτσι όμως προκύπτουν και τα **επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης: φωνολογικό, συντακτικό, μορφολογικό** (δηλ. τα μέσα νοηματοδότησης), **σημασιολογικό** (δηλ. το νόημα).

- **Φωνολογία**= ασχολείται με το σύστημα των φωνημάτων μιας γλώσσας και τις μεταξύ τους σχέσεις. Φωνήματα είναι οι ελάχιστες μονάδες ήχου (χωρίς αυτοτελές νόημα) κάθε γλώσσας που λειτουργούν διακριτικά, δηλαδή αποδίδουν διαφορετικές σημασίες (π.χ. η εναλλαγή των τριών στοιχείων στις λέξεις **πόνος/τόνος/φόνος** δημιουργούν διαφορετικές σημασίες. Τα φωνήματα είναι αφηρημένες αναπαραστάσεις των φθόγγων, ενώ οι φθόγγοι είναι πραγματικές φυσικές οντότητες που δεν έχουν πάντα διακριτική σημασία. Με τους φθόγγους ασχολείται ο κλάδος της **φωνητικής**.
  - Π.χ. φατνιακό ή ουρανικό ν= νήμα και στις δύο περιπτώσεις και δεν εμποδίζουν την επικοινωνία (Αλλόφωνα)
  - Αλλά: νήμα, ρήμα, βήμα = διαφορετικές σημασίες (πρόκειται για διαφορετικά φωνήματα).
  - Στη γραπτή γλώσσα, και συγκεκριμένα στα αλφαβητικά συστήματα γραφής, η στοιχειώδης μονάδα είναι το **γράφημα**, που τείνει να αναπαριστά ένα φώνημα (γραφοφωνημική αντιστοιχία).

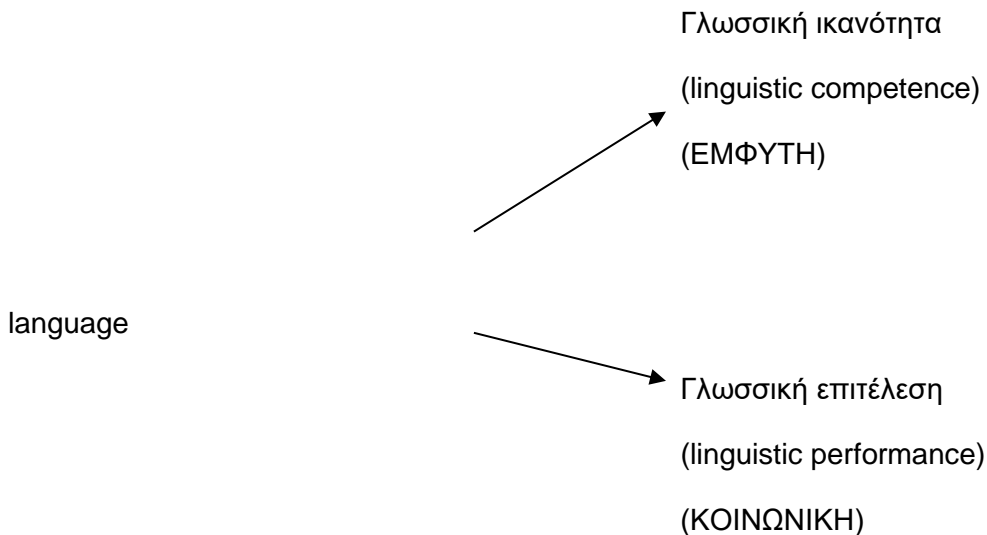
- **Σύνταξη.** Αφορά τη διάταξη των ελεύθερων μορφημάτων μιας γλώσσας, με απλά λόγια, των λέξεων.
- **Μορφολογία.** Οι σχέσεις των μορφημάτων μιας γλώσσας στο πλαίσιο μιας λέξης (κλιτική, παραγωγική μορφολογία) **Μόρφημα:** Η μικρότερη μονάδα του συστήματος που είναι φορέας σημασίας. Η περαιτέρω ανάλυσή του καταλήγει σε στοιχεία χωρίς νόημα (φωνήματα), ενώ από το συνδυασμό των μορφημάτων προκύπτουν οι λέξεις (λεξικά, γραμματικά μορφήματα, π.χ. στη λέξη πιάνω, πιάν- =λεξικό, ενώ η κατάληξη -ω=γραμματικό μόρφημα).
  - **Λεξική μορφολογία:** Παραγωγή (νέες λέξεις σχηματίζονται με την πρόσθεση προσφυμάτων στο θέμα ή στη ρίζα [πρωτότυπη λέξη-παραγωγή λέξη: π.χ., τρέχω, διατρέχω, ανατρέχω -πουλώ, ξεπουλώ, ξαναπουλώ- καλός, καλύτερος, καλούτσικος, καλούλης κλπ.]
  - **Σύνθεση** (δύο ή περισσότερες ρίζες συνενώνονται για να δημιουργήσουν μια νέα λεξιλογική μονάδα: π.χ., παραμυθοσαλάτα, ανεβοκατέβασμα, αναβοσβήνω, αναποδογύρισμα, σιγοβράζω κλπ.)
- **Σημασιολογία.** Ο κλάδος που μελετά τη σημάδια λέξεων, προτάσεων, κειμένων συνεχούς λόγου.
- Ένα ακόμα επίπεδο ανάλυσης, που δεν είναι το συμπεριέλαβε η δομική ανάλυση, είναι η **Πραγματολογία:** Μελετά τη σύνδεση του κάθε κειμένου με το εξωγλωσσικό του πλαίσιο, τις συνθήκες παραγωγής και πρόσληψής του.
(Βλ. *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός για τη Γλώσσα: 322*, Παυλίδου 2005).

Η δομική προσέγγιση αναφέρεται κυρίως στο **εσωτερικό** της σύστημα της γλώσσας και περιλαμβάνει τρόπους διδακτικής διαδικασίας που σχετίζονται με την επεξεργασία της γλωσσικής δομής και ανάγονται κυρίως στον αμερικανικό δομισμό της δεκαετίας του '30, με κύριο εκπρόσωπο τον L. Bloomfield (Μπλουμφιλντ). Ο αμερικανικός **δομισμός** στρέφεται κυρίως στη μορφή της γλώσσας και η μέθοδός του στηρίζεται στην ψυχολογία της συμπεριφοράς.

4. Η θεωρία του Τσόμσκυ για την κατάκτηση της γλώσσας

Αργότερα (1957), ο Ν. Τσόμσκυ (N. Chomsky) ασκεί κριτική τόσο στην μπλουμφιλντιανή γλωσσολογία όσο και στον μαθησιακό συμπεριφορισμό και φέρνει ριζικές αλλαγές στο δομισμό, θεωρώντας το γλωσσικό σύστημα αυτόνομο αντικείμενο, που μπορεί να περιγραφεί με μαθηματικούς όρους (φορμαλιστική γλωσσολογία).

Ο Chomsky προτείνει την εξής διάκριση του λόγου:

Έτσι, οι θέσεις περί αυτονομίας και ομοιογένειας του γλωσσικού συστήματος διατηρούνται και επιτείνονται

- **Αυτονομία:** Κορυφώνεται με την τυποποίηση/μαθηματικοποίηση γλωσσικής ικανότητας και της δημιουργικότητας της (σύστημα γενετικών κανόνων)
- **Ομοιογένεια:** Η γλώσσα ταυτίζεται με το γλωσσικό σύστημα ως αφηρημένο, ομοιογενές σύστημα (καθολικό). Η γλωσσική ικανότητα θεωρείται ομοιογενής και αδιαφοροποίητη, ενώ οι τυχόν διαφοροποιήσεις στην επιτέλεση παραλείπονται από τη μελέτη γιατί δεν θεωρούνται γλωσσικά σημαντικές. Ως αντικείμενο της γλωσσολογίας θεωρείται η γλωσσική ικανότητα ιδανικών μεμονωμένων ομιλητών και ακροατών.

Παρόλες τις τεράστιες διαφορές τους, μπορούμε να πούμε ότι οι θεωρίες του Σωσύρ και του Τσόμσκυ υιοθετούν ένα μοντέλο διάκρισης της γενικής ικανότητας λόγου σε δύο σφαίρες: Απ' τη μια, το ενδιάθετο, εσωτερικό σύστημα ή έμφυτη δομή της γλώσσας (competence). Απ' την άλλη, το εξωτερικό σύστημα ή επιτέλεση (performance), το οποίο περιέχει εκείνες τις εκδηλώσεις του λόγου με τις οποίες εξυπηρετείται η επικοινωνία. Ενώ όμως ο Σωσύρ έβλεπε την αλληλεπίδραση ανάμεσα στο σύστημα και τη χρήση του, ο Τσόμσκυ δεν υιοθετεί καμία τέτοια προοπτική. (Για τη συζήτηση των μεθοδολογικών διακρίσεων, βλ. π.χ. Κονδύλη 1993).

Συνεπώς, για τον Τσόμσκυ η γλωσσική δομή ταυτίζεται κυρίως με τη γλωσσική ικανότητα (competence), δηλ. η καθολική γνώση **παραμέτρων** με την οποία γεννιούνται οι άνθρωποι. Η βασική του υπόθεση είναι ότι για τη γλωσσολογία είναι σημαντική η μελέτη αυτής της ικανότητας, δηλαδή της **δαισθητικής γνώσης αυτών των παραμέτρων**, η οποία δεν μπορεί παρά να είναι έμφυτη και

στηρίζει την ταχύτερη γλωσσική ανάπτυξη στα παιδιά. Απ' την άλλη, θεωρεί ότι η τέλεση π(performance) εριλαμβάνει όσα κάνουν οι άνθρωποι με τη γλώσσα στην καθημερινή, κοινωνική, ψυχολογική τους εμπειρία, επομένως δεν μπορεί να αφορά τη γλωσσολογία, αλλά άλλους κλάδους, όπως η ψυχολογία της γλώσσας, η κοινωνιολογία της γλώσσας κτλ .

Επομένως, ο Τσόμσκι δεν ασχολείται με τη **γλωσσική ανάπτυξη**, τη μελέτη της οποίας αναθέτει στην ψυχολογία. Συμβάλλει ωστόσο στην αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για τους μηχανισμούς και τις γλωσσικές γνώσεις που έχουν τα παιδιά όχι ως παθητικοί δέκτες ερεθισμάτων από το περιβάλλον αλλά ως δρώντα άτομα που χρησιμοποιούν σύνθετες στρατηγικές (Κατή 1992). Χρειάζεται ακόμα να επισημάνουμε ότι ο Τσόμσκι αντέδρασε στη χρήση της θεωρίας του για διδακτικούς σκοπούς και συμβουλεύει να καταφεύγουν οι διδακτικοί της γλώσσας στην προσωπική τους πείρα, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε γλωσσολογική ή και μαθησιακή θεωρία, προκειμένου να επιτελέσουν το έργο τους (Chomsky 1977, 1988). Πράγματι, το θεωρησιακό και γενετικό πρότυπο της τσομσκιανής γλωσσικής ικανότητας δεν επιτρέπει την εφαρμογή του σε μαθησιακές δραστηριότητες. Ενώ αποδίδει εξαιρετικά μεγάλη σπουδαιότητα στους έμφυτους παράγοντες που διέπουν την οργάνωση της γραμματικής, δεν ασχολείται με τη μελέτη της γλωσσικής χρήσης, η οποία αναπτύσσεται στη βάση κοινωνικών, πολιτισμικών, πραγματολογικών κ.λπ. παραγόντων. Είναι επομένως συνεπής με τη θεωρία του όταν κρίνει ότι η δική του γλωσσολογική θεωρία ελάχιστα μπορεί να συνεισφέρει στη διαδικασία διδασκαλίας και εκμάθησης της γλωσσικής χρήσης εφόσον οι εφαρμογές της θεωρίας είναι χρήσιμες για τη διδασκαλία της συντακτικής δομής.

Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Μαριάννα Κονδύλη. «Διδακτική της Γλώσσας Ι. Θεωρίες για τη γλώσσα». Έκδοση: 2.0. Πάτρα 2020. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/PN1419/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου της διδάσκουσας.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

